

ЦЕРКВА І СВІТ: СТАВЛЕННЯ ХРИСТІЯНИНА ДО МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розглянуто проблему взаємовідносин Церкви і світу в контексті ставлення православного християнина до матеріальних благ. У світлі Священного Писання та святоотцівського вчення розкрито основні позиції Церкви щодо матеріальних цінностей та надбань сучасної цивілізації.

Ключові слова: Церква, світ, суспільство, матеріальні цінності, гроші, багатство.

*«Все мені дозволено, та не все на користь,
все мені дозволено, та ніщо не повинно володіти мною»
(1 Кор. 6: 12).*

Життя людини в суспільстві та праця в соціально-економічній сфері відповідно приносить певні наслідки. Працюючи, людство здобуває собі засоби для життя, які переважно мають матеріальний характер. Чи можна користуватися благами сучасної цивілізації і чи не є вони гріхом? – питання, яке дуже часто лунає в адресу християнина.

Основа земного життя християнина та розуміння мети його існування полягає передовсім у пошуку Царства Божого. «Шукайте Царства Божого, а інше все додасться вам» (Лк. 12: 31). Ніякі земні блага самі по собі не можуть бути з християнського погляду головною метою існування людини. «Яка бо користь людині, якщо вона здобуде весь світ, а душу свою занапастить? Або що дасть людина взамін за душу свою?» (Лк. 16: 26). У Священному Писанні дуже часто в образах і прикладах показується безумство тих, які в отриманні зовнішніх благ бачать основну мету свого життя, і звертається увага на невідповідність цього світогляду істинно християнському способу життя. Особливо яскраво це виражено у притчі про багача, який покладав надію свого майбутнього на врожай (добробут), хоча із втратою життя він втрачає все (Лк. 12: 16 – 21).

Коли Христос, перебуваючи в пустелі, був спокушуваний сатаною, одна зі спокус була пов'язана із земними благами та владою. На що Ісус Христос сказав: «Відійди від Мене, сатано; написано: Господу Богу твоєму поклоняйся і Йому Єдиному служи» (Лк. 4: 8). Тим самим Він визначив, що всі багатства світу, по суті, є ніщо. Господь навчав, що не можна служити двом господарям: Богові і мамоні. Отже, щодо людей, у яких сформоване неправильне ставлення до багатства, можна сказати – їм важче увійти в Царство Небесне. Про це свідчить і відповідь Ісуса Христа багатому юнакові, який прийшов до Нього з питанням: що мені потрібно зробити, щоб увійти у Царство Боже? Роздай майно своє і йди за мною. Але легше верблюдові пройти через вушко голки ніж багатому у Царство Небесне (Мф. 19: 16 – 30). Епізод з багатим юнаком є головним для розуміння євангельського ставлення до багатства.

Про ставлення до матеріальних цінностей говорили й апостоли, навчаючи християн бути вільними від умовностей світу. Зокрема, апостол Петро навчає християн бути красивими внутрішньо, осуджуючи зовнішні прикраси (1 Пет. 3: 1 – 4). Преподобний Симеон Новий Богослов заохочує гріх грошоловства до ідолопоклонства: «Християнин, який уражений

срібллюбством і який любить гроші, вже не є християнином, а ідолопоклонником» [8, с. 150]. А основа аскетичного життя християнина полягає у безпристрасності.

Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет в одній зі своїх проповідей сказав: «Духовна трагедія сучасного світу полягає в тому, що він штовхає людину в релігійну шизофренію, коли життя людини роздвоюється на релігійне і світське, між якими немає належного зв'язку» [9, с. 402]. Православний християнин як член Церкви прагне жити церковним життям, але поза храмом він змушений ходити за «стихіями світу цього».

Важко бути у світі цьому, не користуючись досягненнями цивілізації. Для суспільства гроші – «основна стихія світу» – стали рухомою силою суспільно-економічних відносин. Культ золотого тельця отримав всенародну шану і поклоніння. Грошима вимірюється еквівалент всіх цінностей. На жаль, таке ставлення до грошей робить наше суспільство язичницьким. Негативним наслідком цього є формування певного світогляду, який полягає у ставленні до всього через форму «ти мені – я тобі», що є неприпустимим для життя в Церкві. Людина, яка живе у такому дусі, готова віддати певний еквівалент чогось для отримання Царства Божого, купити його, але «Царство Боже силою здобувається», що потребує певного духовного життя, а не «товарообміну».

Тому важливим є розуміння суті грошей і правильного ставлення до них. Гроші – це особливий товар, який виражає ціну всіх інших товарів, які обмінюють на них. В докапіталістичних формах цю їх роль виконували різні товари, наприклад, шкіри звірів, зерно, тварини. З розвитком товарного виробництва роль всезагального еквівалента закріпилася за благородними металами – золотом і сріблом. В подальшому в обіг надходять паперові грошові знаки, які замінюють золоті і срібні монети. Фінанси (франц. *finance*, від латинського *finantia* – платіж) – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралі-

зованих грошових фондів. Фінанси – організована система грошових відносин у суспільстві. Тому гроші і цінності з'являються в економіці як засіб, що дозволяє зробити товарообмін між людьми більш легким.

Хоча треба зважати на один момент: одна справа користуватися фінансами для потреб свого життя в умовах сучасного світу, а інша справа – покладати свою надію на матеріальні блага. В цьому випадку людина перестає бути вільною. Словами Клементя Олександрійського Церква вчить: «Все майно існує лише заради використання його на потреби» [6, с. 142]. Тому, коли говоримо про збагачення, треба остерігатися одного – не бути пов'язаним з предметом настільки, щоб не вийшло, що не він тобі належить, а ти йому.

Святий Григорій Палама підтверджує таке ставлення до грошей, як до засобу товарообміну: «Серед побутових потреб є такі, які ми самі задовольняємо, але є інші, для задоволення яких нам потрібна допомога сторонніх, тому що одна людина не може бути вченим і землеробом, лікарем і будівельником. Оскільки одна людина сама не може задовольнити всі життєві потреби, вона має необхідність в допомозі, тому винайдено засіб – гроші. Завдяки їм можна міняти надлишок і заповнювати недостачу. Землероб віддає своє тим, хто не займається землеробством, а взамін отримує гроші. За це він купує будинок чи тканину» [4, с. 28 – 29].

Ці слова засвідчують, що самі по собі гроші є обмінним чинником. А звідси проблема не в них, а у ставленні до них окремої людини. По-іншому, «де серце ваше, там буде і душа ваша». Інколи благом вважають культуру, тобто визначений рівень людського знання: науки, філософії, літератури, також і матеріальні пам'ятки минулих літ та технічний рівень сучасного життя.

На прикладі правильного ставлення православного християнина до багатства можна дійти висновків, що всі матеріальні та культурні цінності і надбання світу повинні сприйматися в контексті справжньої мети життя людини. Все має послужити спасінню. На жаль, сучасна культура –

складний продукт людської діяльності та історії – своїм об'єктом має земне життя людини, пропонуючи свої принципи, норми поведінки та способи ставлення до матеріального як основи забезпечення гарного життя на землі, для створення «земного раю». По-іншому можна сказати, релігія – це звернення душі до Бога та реалій вічності, а культурний світогляд – це спрямування до земного [7, с. 291].

Розглядаючи питання цінностей світової культури, дослідники не звертають увагу на те, що природний стан, в якому перебуває людина, є викривлений гріхом, породжений хворобою і падінням людини, що призводить до неправильного розуміння суті речей і ставлення до них. Бо після гріхопадіння людиною не керує любов до творіння Божого, а егоїстичне бажання панувати. Заповідь Господню «володійте землею» (Бут. 1: 28), впавши, людина розуміє як загарбницьке панування і нищення, тому викривляється правильне розуміння добра, що призводить до соціальних і моральних утопій, які захищають «природне добро» в людині та зараховують усе зло до зовнішніх умов і виховання. Але вони виявилися недовговічними та приреченими на провал через неправильне бачення і використання людських надбань.

Надія на земні блага та силу людського генія породжує ще одну крайність – прагнення до створення Царства Божого на землі. Цей утопізм у своєму власному значенні з'являється тоді, коли виникає переконання в можливості повного викорінення зла та спасінні світу силами лише самої людини – шляхом побудови досконалого соціального устрою [3, с. 92].

Характерним для багатьох утопій було прагнення прориву і в духовно-моральному аспекті, хоча силами людини небо не можна звести на землю [3, с. 93]. Одні пов'язують благоустрій та земні блага з політичним спрямуванням держави, для інших – це відбувається на підставі моралі та суспільного виховання. Але в цьому випадку правий М. Бердяєв, який порівнює утопічні спрямування з Вавилонською вежею. І якщо хто і виступить проти цього

устрою – такого вб'ють, знищать як безумця та розіпнуть, тому що їм потрібна тільки суспільна користь, потрібно знати тільки закони, за якими каміння можна перетворити на хліб. Свобода теж не потрібна, потрібне лише задоволення [2, с. 136]. Утопія соціального раю на землі є однією із антихристиянських підмін та неправд і антиподоби Царства Божого. Але Христос не тільки не створив благоустрою земного, Він навіть і не обіцяв його здійснення. Він призвав взяти хрест свій та йти за Ним. Він навчав, що життя на землі, в цьому світі є хрест і що шлях до Царства Божого лежить через Голгофу [2, с. 271].

Благом і корисним є все, що використовується відповідно зі своїм призначенням, відповідно з вищою метою самого життя та призначенням людини. Але й ці блага перестають бути благами, якщо вони перетворюються на предмет пошуку, на своєрідну мету життя. Із життєво необхідних речей вони перетворюються в ідолів, які поневолюють людину та закривають від неї сенс життя. І вже не має значення, чи це матеріальна річ, чи естетичне уподобання, чи універсальна ідея – все це перетворюється на тягар в людському житті. Речі і земні блага правильно використовуються, якщо людина зберігає внутрішню свободу у ставленні до них. Тому ніякі речі і ніякі матеріальні цінності з християнського погляду не можуть володіти людиною і відволікати її від того шляху, до якого вона покликана.

Саме про призначення людини в цьому світі наголошує церковна дійсність, в якій людина визволяється від бурі цього світу й отримує для себе тихе пристановище [5, с. 45]. Церква навчає словами Ісуса Христа, що головне в цьому житті – осягнення Царства Божого всім людським єством. Відбувається це через відчуття благодатного життя Церкви, де зникає турбота про всі земні цінності, а перспектива життя бачиться лише в Бозі і з Богом. Церква як Царство Благодаті є ідеальною єдністю рівних між собою членів одного тіла. А пошук земних благ є пошуком іншого царства. Вже тут, на землі, ми входимо в Царство Небесне.

Всі земні цінності для християнина, який живе церковним життям, набувають іншого значення. Людина Церкви бачить своє благо в Богові, а через Нього у своєму ближньому. Тим християнство і відмінне від інших релігій, бо в ньому є обов'язковість суспільного служіння. Але не в значенні норми чи закону, а щодо інших. Саме Церква є ідеальною спільнотою об'єднаних у Христі особистостей. Протоієрей Г. Флоровський у своїй праці «Віра і культура» розглядає питання християнської спільноти у її ставленні до світу. Він виводить таку думку, що правдиві дійсні суспільні відносини відображені лише в

християнській Церкві, де суспільство перетворюється на своєрідний монастир, тобто стає відблиском Царства Божого [10, с. 596 – 598].

Отже, апостол Павло дуже влучно висвітлює питання ставлення до матеріального говорячи: «Все мені дозволено, та не все на користь, все мені дозволено, та ніщо не повинно володіти мною» (1 Кор. 6: 12). Важливим для християнина завжди в усі часи залишається вміння користуватися матеріальним, не перетворюючи його в ідола. Для церковної людини світ є засіб, а не мета, бо ми у «світі цьому, але не від нього».

1. Біблія : Священне Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками / переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – К. : Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2004. – 1408 с.

2. Бердяев Н. А. Великий инквизитор // Антихрист (Из истории отечественной духовности) : антология / сост. А. С. Гришина, Н. Г. Исупова. – М., 1995. – С.132 – 142.

3. Гайденко П. Христианство и утопическое сознание // Христианство и культура сегодня. – М., 1995. – С.90 – 98.

4. Григорий Палама, свт. Беседы (омилии). – М. : Паломник, 1993. – Ч. 3. – 260 с.

5. Иларион (Троицкий), сщмч. Христианства нет без Церкви. – Львов, 2000. – 195 с.

6. Климент Александрийский. Педагог. – М., 1996. – 342 с.

7. Рафаил (Карелин), архим. Христианство и модернизм. – М., 1999. – 320 с.

8. Симеон Новый Богослов, прп. Творения. – СТСЛ, 1993. – 452 с.

9. Філарет, патріарх. Проповіді – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2003. – Т. 1. – 511 с.

10. Флоровский Г. В., прот. Вера и культура : избранные труды по богословию и философии. – СПб., 2002. – 672 с.

протодиякон Василь Дідора,
кандидат церковно-історичних наук,
викладач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін
Київської православної богословської академії

Ігумени Видубицького чуда архістратиґа Михаїла монастиря в домонгольський період

У статті розкрито стан Видубицького чуда архістратиґа Михаїла монастиря на перших етапах його існування. Основну увагу звернено на дослідження перших його ігуменів, а також митрополитів і єпископів, які мали хоч і дотичне, однак не менш важливе відношення до обителі. Подано короткі відомості про ігуменів печерного Звіринецького монастиря і перших ігуменів Свято-Михайлівського монастиря.

Ключові слова: Звіринецький монастир, Видубицький монастир, печери, ігумен, митрополит, єпископ.